

OSIGURANJE POKRETNIH I NEPOKRETNIH STVARI U SVOJINI SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE

Apstrakt

Predmet ovog rada jeste analiza crkveno-pravnog okvira osiguranja pokretnih i nepokretnih stvari u svojini Srpske Pravoslavne Crkve, sa posebnim osvrtom na specifičnosti osiguranja sakralnih i kulturnih dobara. Cilj rada je da se, polazeći od crkvenog prava Srpske Pravoslavne Crkve i pozitivnog prava Republike Srbije, ukaže na važnost osiguranja pokretnih i nepokretnih stvari u svojini Srpske Pravoslavne Crkve, kao i na određene praktične probleme sa ciljem da se pripreme odgovarajuća rešenja koja bi mogla doprineti višem stepenu pravne i ekonomske zaštite crkvenih dobara. Posebna pažnja je posvećena pitanju osiguranja pokretnih i nepokretnih crkvenih dobara čija duhovna i istorijska vrednost prevazilazi okvire klasične imovinske procene.

Ključne reči: *Srpska Pravoslavna Crkva, pokretne stvari, nepokretne stvari, kulturna dobra, osiguranje.*

Srpska Pravoslavna Crkva kao istorijska, tradicionalna crkva raspolaze izuzetno raznovrsnom i velikom imovinom koja, pored ostalog, obuhvata hramove, manastire, parohijske domove, biblioteke, arhivsku građu, muzejske zbirke, ikone, freske, rukopise, bogoslužbene predmete, zemljište, šume, druge objekte i ostala pokretna i nepokretna dobra. Značajan deo pokretnih i nepokretnih stvari u svojini Srpske Pravoslavne Crkve, shodno važećim propisima, ima status kulturnih dobara, a pojedine svetinje imaju neprocenjivu duhovnu, istorijsku i nacionalnu vrednost koja daleko prevazilazi njihovu materijalnu vrednost. Upravo zbog takve prirode crkvene imovine, pitanje njene pravne zaštite od različitih vrsta rizika ne može se svesti isključivo na pravila stvarnog prava već podrazumeva primenu čitavog niza propisa iz oblasti državnog i crkvenog prava. Imovina Srpske Pravoslavne Crkve predstavlja jednu od značajnih kategorija crkvenog prava, ali se na nju istovremeno primenjuju brojni pravni akti Republike Srbije. Njen pravni režim nije moguće posmatrati isključivo kroz pravila javnog i privatnog prava s obzirom da je reč o sui generis imovini koja prvenstveno služi za ostvarivanje verske

* Velibor Džomić, viši naučni saradnik, Institut za uporedno pravo, Beograd, otacvelibor@gmail.com.

misije Srpske Pravoslavne Crkve, ali i očuvanju kulturnog nasleđa kao delatnosti od javnog interesa. Još je u rimskom pravu pravljen razlika između sakralnih i ostalih stvari, kao i stvari koje su u pravnom prometu i stvari koje su izvan pravnog prometa, ali to danas, na žalost, nije slučaj.

Pre svega, neophodno je da se pojmovno odredi šta spada u imovinu Srpske Pravoslavne Crkve i ko su njeni titulari. Ustavom Srpske Pravoslavne Crkve od 1947. godine propisano je da su crkvena dobra ona pokretna i nepokretna imovina koja je svojina Crkve kao opšta imovina Srpske Pravoslavne Crkve ili je svojina pojedinih eparhija, manastira, crkvenih opština, hramova, zadužbina, samostalnih ustanova ili takvih fondova.¹⁾ Ustavnom odredbom normirane su opšta i posebna crkvena dobra, odnosno pokretne i nepokretne crkvene stvari. U opšta crkvena dobra spadaju patrijaršijska dobra, a u posebna crkvena dobra spadaju eparhijska, episkopska, crkvenoopštinska, crkvena i manastirska dobra koja služe posebnim potrebama eparhija, odnosno episkopa, paroha, đakona, službenika crkvenih i monaha.²⁾ Propisano je da se crkvena dobra i njihovi prihodi upotrebljavaju na opšte i posebne crkvene potrebe i da se ne mogu u druge svrhe upotrebljavati.³⁾

Crkvenim Ustavom je propisano da Crkva samostalno upravlja i slobodno raspolaže crkvenom imovinom, crkvenim fondovima i zadužbinama (zakladama) u granicama crkvenog Ustava i državnih zakona, da crkvene vlasti samostalno odlučuju o primanju zadužbina koje su namenjene crkvenim zadacima, da Crkva samostalno vrši kontrolu svojih prihoda i rashoda i da imovina Srpske Pravoslavne Crkve služi samo ciljevima Crkve i ne može se ni pod kojim vidom od nje oduzimati ni na druge ciljeve upotrebljavati, osim slučaja eksproprijacije predviđene zakonom.⁴⁾

Ustavom Srpske Pravoslavne Crkve su propisana pravna lica kao titulari crkvene imovine i to su Patrijaršija, eparhije, crkvene opštine, manastiri, zadužbine, samostalne ustanove ili takvi fondovi i, prema crkvenoj nameni, pojedini hramovi.⁵⁾ Propisano je da su ova pravna lica sposobna da po zakonskim propisima stiču i drže kako pokretna tako i nepokretna dobra, i vrše sva prava i obaveze koje im kao takvima pripadaju.⁶⁾ Ovde se mora ukazati da citirane odredbe Ustava Srpske Pravoslavne Crkve podrazumevaju da su Patrijaršija, eparhije, crkvene opštine, manastiri, zadužbine, samostalne ustanove ili takvi fondovi i pojedini hramovi stekle kao crkveno-pravni subjekti pravni subjektivitet u pravnom poretku države u kojoj se nalaze, ali to danas nije svuda slučaj. Pitanje pravnog subjektiviteta crkveno-pravnih subjekata u pravnom poretku države predstavlja jedno od veoma važnih pravnih pitanja. Pravni subjektivitet crkvene ustanove, odnosno status pravnog lica predstavlja uslov za sticanje i raspolaganje pravom svojine nad crkvenom imovinom. U tom pogledu, postoji raznolika praksa u različitim državama u kojima Srpska

1) Čl. 247 st. 1. Ustava Srpske Pravoslavne Crkve, *Glasnik*, br. 7-8/1947.

2) Isto, čl. 247 st. 2

3) Isto, čl. 248

4) Isto, čl. 6

5) Isto, čl. 5 st. 1

6) Isto, čl. 5 st. 2

Pravoslavna Crkva vrši svoju duhovnu misiju i ima svoju kanonsku jurisdikciju.

Posebno treba imati u vidu da teritorija kanonske jurisdikcije Srpske Pravoslavne Crkve nije ograničena samo na teritoriju Republike Srbije nego i na više desetina različitih država (Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Slovenija, Mađarska, Austrija, Nemačka, Švajcarska, Francuska, Italija, Malta, Portugalija, Španija, Belgija, Holandija, Luksemburg, Švedska, Norveška, Danska, Velika Britanija i Severna Irska, Australija i Novi Zeland, Sjedinjene Američke Države, Kanada, Meksiko, Argentina, Venecuela, Brazil i druge). Zakonodavstvo ovih država u kojima se nalazi imovina Srpske Pravoslavne Crkve je različito i ta tema, na žalost, do sada nije naučno obrađivana. U svakom slučaju, u unutrašnjem smislu, na imovinu Srpske Pravoslavne Crkve se, pre svega, primenjuju odredbe crkvenog prava kao autonomnog prava Crkve, ali i važeći propisi država u kojima se nalazi imovina Srpske Pravoslavne Crkve.

Crkvenim ustavom je propisano da nadležni episkop u zajednici sa sveštenstvom i narodom preko svojih samoupravnih predstavnika i organa uređuje i upravlja imovinskim, zadužbinskim (zakladnim), fondovskim i drugim poslovima koji su propisani autonomnim pravom Crkve⁷⁾, a da imovinsko-pravne interese Crkve pred državnim vlastima i drugim licima zastupaju crkveni organi koji su propisani crkvenim Ustavom.⁸⁾

Verski objekti kao nepokretne stvari, ali i pokretne crkvene stvari su i danas, kao i tokom istorije, izložene brojnim rizicima. Pored opasnosti od požara, udara groma, poplava, zemljotresa i oluja, sve veći značaj dobijaju rizici sknavljenja, krađe, vandalizma, terorističkih napada, oružanih sukoba, kao i oštećenja nastalih usled nemara, tehničkih kvarova ili nepovoljnih klimatskih promena. Posebnu specifičnost predstavljaju pravoslavni hramovi, manastiri i drugi objekti Srpske Pravoslavne Crkve, ali i pokretne crkvene stvari na prostoru Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija, koje su u prethodnim decenijama više puta bile izložene uništavanju, paljenju, pljačkanju i sknavljenju, pri čemu nastala šteta često nije mogla biti adekvatno naknađena ni kroz klasične mehanizme građanskopravne odgovornosti, a ni putem tradicionalnih modela osiguranja.⁹⁾ Kao ilustraciju treba navesti nekoliko novijih primera i to: požar u Manastiru Pećka Patrijaršija 1981. godine, požar u manastiru Hilandar 2004. godine, požar u Crkvi Svetoga Save u Njujorku 2016. godine, oštećenje Crkve Preobraženja Gospodnjeg u Zagrebu od zemljotresa 2020. godine. Istim i sličnim rizicima izloženi su verski objekti drugih crkava i verskih zajednica (uništenje pravoslavnog hrama Svetog Nikole u terorističkom napadu na tzv. kule bliznakinje u Njujorku 2001. godine, požar u katedrali Nord Dam u Parizu 2019. godine, uništenje pravoslavnih hramova u požaru u Atini 2024. godine itd.).

7) Isto, čl. 8 st. 3

8) Isto, čl. 8 st. 4

9) Videti dokumentaciju o uništavanju hramova i manastira Srpske Pravoslavne Crkve na Kosovu i Metohiji od 1999. godine do danas, kao i brojne izveštaje međunarodnih organizacija.

Ustav Srpske Pravoslavne Crkve sadrži određeni broj odredbi o osiguranju crkvene imovine. Pre svega, propisano je da nepokretna crkvena dobra moraju imati zakonske isprave o pravu svojine.¹⁰⁾ Dalje, propisano je da se za sva crkvena dobra moraju uredno voditi tačni i propisani inventari, a sastavljaju ih one crkvene vlasti i organi koji tim dobrima neposredno upravljaju.¹¹⁾ Od posebnog značaja je odredba kojom je propisano da se crkvena dobra osiguravaju protiv štete od požara, krađe i elementarnih nepogoda, u smislu naredaba Patrijaršijskog upravnog odbora.¹²⁾

Staranje o posedovanju pravnih akata na osnovu kojih se utvrđuje pravo svojine Srpske Pravoslavne Crkve, vođenju inventara (popisa) pokretnih i nepokretnih crkvenih dobara i staranje o osiguranju pokretnih i nepokretnih crkvenih dobara povereno je organima Srpske Pravoslavne Crkve i to: Patrijaršijskom upravnom odboru, eparhijskim savetima, eparhijskim upravnim odborima, eparhijskim crkvenim sudovima, crkvenoopštinskim upravnim odborima, upravama manastira i upravama drugih crkvenih ustanova. Nadzor nad ovim veoma važnim aktivnostima vrše Sveti Arhijerejski Sinod i Sveti Arhijerejski Sabor Srpske Pravoslavne Crkve.

Eparhijski upravni odbori kao crkveno-samoupravni organi koji, bez izuzetka, postoje u svakoj eparhiji Srpske Pravoslavne Crkve nadležni su da nastoje da se „vode tačni inventari crkvene i crkvenosamoupravne imovine u eparhiji, da se nepokretne imovine snabdevaju propisnim zakonskim dokazima o svojini, a zdanja i imanja da se osiguravaju od požara i drugih elementarnih nepogoda“.¹³⁾

Crkvenoopštinski upravni odbori koji, bez izuzetka, postoje u svakoj eparhiji Srpske Pravoslavne Crkve su, pored ostalog, nadležni „čuvaju i štite ugled i interese crkve i crkvene opštine“¹⁴⁾, da „izvršavaju naredbe pretpostavljenih crkvenih vlasti“¹⁵⁾, da „sastavljaju inventar pokretnog i nepokretnog imanja (hrama i crkvene opštine) i po jedan primerak svake godine dostavljaju Eparhijskom upravnom odboru“¹⁶⁾ da „upravljaju crkvenom imovinom (hrama i crkvene opštine), staraju se o njenom unapređenju i brinu da se fondovske, zadužbinske (zakladne) imovine upotrebljavaju u svrhe kojima su namenjene“¹⁷⁾ i da „obezbeđuju zakonskim ispravama o pravu svojine crkvenu nepokretnu imovinu i osiguravaju je od požara, a po potrebi i od drugih elementarnih nepogoda“.¹⁸⁾

Arhijerejski namesnici u eparhijama su, pored ostalog, obavezni da najmanje jednom godišnje obidu sve parohije u svom području i da brižljivo pregledaju i kontrolišu i administrativni rad parohijskog sveštenstva i up-

10) Čl. 249 Ustava Srpske Pravoslavne Crkve

11) Isto, čl. 250

12) Isto, čl. 251

13) Isto, čl. 153 st. 1 tač. 6

14) Isto, čl. 201 st. 1 tač. 1

15) Isto, čl. 201 st. 1 tač. 3

16) Isto, čl. 201 st. 1 tač. 7

17) Isto, čl. 201 st. 1 tač. 8

18) Isto, čl. 201 st. 1 tač. 9

ravnih odbora crkvenih opština i da o rezultatima svoje revizije sa primedbama i predlozima podnose tačan i iscrpan izveštaj nadležnoj eparhijskih vlasti.¹⁹⁾ U tom pogledu, arhijerejski namesnici su dužni da vrše i kontrolu parohijskih sveštenika i crkvenoopštinskih odbora po pitanju izvršavanja crkveno-ustavnih obaveza o osiguranju pokretnih i nepokretnih crkvenih dobara od požara i drugih elementarnih nepogoda.

S jedne strane, postoji ustavna obaveza nadležnih crkvenih organa da osiguravaju pokretne i nepokretne crkvene stvari koje su u njihovoj svojini i to Patrijaršija srpska – patrijaršijske, eparhije – eparhijske, hramovi i crkvene opštine – hramovne i crkvenoopštinske. Iako u Ustavu Srpske Pravoslavne Crkve ne postoje izričita odredba o obavezi manastirskih uprava da osiguravaju pokretne i nepokretne stvari u svojini manastirâ od požara i drugih elementarnih nepogoda, a imajući u vidu da se radi o pravnoj praznini, na osnovu analogije se može zaključiti da i manastirske uprave imaju tu obavezu.

Pitanje izvršavanje imperativnih normi Ustava Srpske Pravoslavne Crkve o osiguranju pokretnih i nepokretnih crkvenih stvari iziskuje posebno istraživanje, ali se može konstatovati da se navedene norme u većem broju slučajeva ne primenjuju. Izuzetak predstavljaju pokretne i nepokretne crkvene stvari u svojini eparhija, crkvenih opština i manastirâ Srpske Pravoslavne Crkve u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi i određenom broju zapadnoevropskih država.

Posebnu pažnju treba obratiti na činjenicu da pokretne i nepokretne crkvene stvari imaju izuzetno veliki duhovni, istorijski i kulturni značaj, kao i status kulturnih dobara koja uživaju posebnu pravnu zaštitu i koja se nalaze pod posebnim pravnim režimom. Posebno složeno pitanje predstavlja određivanje osigurane vrednosti neprocenjivih svetinja. Za razliku od uobičajenih predmeta imovinskog osiguranja, brojni hramovi, manastiri, srednjovekovne freske, bogoslužbeni predmeti, ikone, rukopisne knjige i arhivski građa nemaju stvarnu tržišnu vrednost u klasičnom smislu reči, već predstavljaju jedinstveno duhovno, istorijsko i kulturno nasleđe ne samo srpskog naroda nego i hrišćanske civilizacije. Zbog toga se postavlja pitanje posebnih modela osiguranja koji bi mogli obezbediti njihovu efikasniju zaštitu. U tom pogledu, treba konstatovati da u važećem Zakonu o obligacionim odnosima²⁰⁾ i Zakonu o osiguranju²¹⁾ u Republici Srbiji nije uređeno pitanje osiguranja pokretnih i nepokretnih stvari koje uživaju status zaštićenih kulturnih dobara.

Navešćemo noviji primer osiguranja pokretnih crkvenih stvari koje imaju neprocenjivu duhovnu, kulturnu i istorijsku vrednost, ali se nalaze pod posebnim pravnim režimom Svete Gore Atonske i Republike Grčke. Naime, Muzej Srpske Pravoslavne Crkve i Srpska akademija nauka i umetnosti su u Galeriji SANU od 14. maja do 19. jula 2026. godine organizovale jedinstvenu izložbu ikona i drugih crkvenih stvari povodom 850. godišnjice od rođenja

19) Isto, čl. 162 st. 1 tač. 9

20) Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SFRJ*, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 - Odluka USJ, 57/1989, *Službeni list SRJ*, br. 31/1993 i *Službeni glasnik RS*, br. 18/2020.

21) Zakon o osiguranju, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 139/2014 i 44/2021.

Svetoga Save. Za potrebe izložbe bilo je neophodno da se iz manastira Hilandara na Svetoj Gori Atonskoj²²⁾ u Republici Grčkoj u Republiku Srbiju donesu mozaična ikona Bogorodice Putevoditeljnice (Odigitrije) iz XII veka (63/57 h 44,5/38,4 h 2,4/5,5 cm), ikona Hrista Svedržitelja (Pantokratora) iz treće četvrtine XIII veka (117 h 85 h 2,5/4 cm), ikona Bogorodice Putevoditeljnice iz treće četvrtine XIII veka (117,5/112 h 77,5/72 h 2,5/5,2 cm), ikona srpskih Svetih Save i Simeona iz XVII veka (45 h 38,5 h 3,2 cm), rukopisni pergamentni svitak Karejskog tipika Svetog Save Srpskog iz 1199. godine (79,5/70,5 h 18/17 cm), replika žezla cara Aleksija III Andela (150 cm sa postoljem) i replika paterice (štapa) Svetoga Save (126 cm).

Sveti Arhijerejski Sinod Srpske Pravoslavne Crkve se zvanično obratio upravi manastira Hilandara 23. juna 2025. godine sa obaveštenjem je da Muzej Srpske Pravoslavne Crkve i Galerija Srpske akademije nauka i umetnosti, povodom 850 godina od rođenja Svetog Save, pripremaju izložbu. Sveti Arhijerejski Sinod je umolio upravu manastira da za tu duhovnu i kulturnu manifestaciju odobri pozajmicu određenog broja ikona i crkvenih stvari koje su u svojini manastira Hilandara.²³⁾ Uprava manastira Hilandara i Eforat za antikvitete Halkidikija i Svete Gore su pozitivno odgovorili na molbu Svetog Arhijerejskog Sinoda i odobrili da se izvrši pozajmica navedenih ikona i crkvenih predmeta u skladu sa propisima kojima su uređene međunarodne pozajmice umetnina.

Ministarstvo kulture Republike Grčke, manastir Hilandar i Srpska Pravoslavna Crkva su 6. maja 2026. godine zaključili Ugovor o pozajmici za izložbu „Sveti Sava“ u Galeriji Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu od 14. maja do 19. jula 2026. godine (period pozajmice: 8. maj – 7. avgust 2026. godine).²⁴⁾ Sastavni deo ugovora čine Prilog A (spisak predmeta sa osiguranim vrednostima iskazanim u evrima) i Prilog B (spisak troškova koje snosi Srpska Pravoslavna Crkva kao zajmoprimac). Ugovorom su regulisani međusobni odnosi između ugovornih strana o pozajmici sedam sakralnih predmeta koji se nalaze u „svojini, državini i posedu“ manastira Hilandara. Ugovor se sastoji iz uvoda, 14 delova (1. Organizacija, sadržaj i raspored; 2. Pakovanje, transport i kurirske usluge; 3. Izveštaji o stanju, konzervacija, gubitak ili oštećenje; 4. Osiguranje – odgovornost i rizik od gubitka; 5. Imunitet od zaplene; 6. Postavljanje i bezbednost; 7. Fotografisanje i snimanje; 8. Materijali za javno informisanje, promotivni, izložbeni i edukativni materijali; 9. Reprodukције; 10. Publikacija uz izložbu; 11. Akreditacija; 12. Viša sila; 13. Poverljivost i 14. Raskid ugovora) i predmeta ugovora na kraju teksta u kome je, pored ostalog, navedeno da ugovor predstavlja

22) Opšteiziteljna srpska carska lavra manastir Hilandar i 19 svetogorskih manastira u Republici Grčkoj uživaju poseban pravni položaj i crkvenu autonomiju, a nalaze se pod kanonskom jurisdikcijom Vaseljenske Patrijaršije sa sedištem u Istambulu.

23) Sveti Arhijerejski Sinod Srpske Pravoslavne Crkve, Sin. br. 714 od 23. jula 2025. godine.

24) Loan agreement for the exhibition „Saint Sava“ Gallery of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, Serbia, May 14th, 2026 – July 19th, 2026. Agreement is made on May 6, 2026.

celokupan dogovor između ugovornih strana i da ne postoje drugi uslovi ili odredbe koje su ugovorne strane međusobno dogovorile, a koji nisu sadržani u ugovoru.

U Prilogu A su navedene procene novčane vrednosti ikona i sakralnih predmeta koji su predmet navedenog ugovora i to: za mozaičnu ikonu Bogorodice Putevoditeljnice (Odigitrije) iz XII veka: 3.500.000 evra; za ikonu Hrista Svedržiitelja (Pantokratora) iz treće četvrtine XIII veka: 1.500.000 evra; za ikonu Bogorodice Putevoditeljnice iz treće četvrtine XIII veka: 1.500.000 evra; za ikonu Svetih Save i Simeona iz XVII veka: 500.000 evra; za rukopisni pergamentni svitak Karejskog tipika Svetog Save Srpskog iz 1199. godine: 500.000 evra; za repliku žezla cara Aleksija III Andela: 14.000 evra i za repliku paterice (štapa) Svetoga Save: 10.000 evra. Ukupna osigurana vrednost je iznosila 7.524.000 evra.

U Prilogu B su specifikovani troškovi koje je za postavljanje i demontažu izložbe snosila Srpska Pravoslavna Crkva kao zajmoprimac i to za: osiguranje pozajmljenih ikona i sakralnih predmeta, prevoz iz Grčke u Srbiju, postavljanje pozajmljenih ikona i sakralnih predmeta, izradu izložbenih vitrina i nosača za pozajmljene ikone i sakralne predmete, putne i smeštajne troškove zajmodavca, troškove kopnenog, pomorskog i avionskog prevoza i svih troškova povraćaja pozajmljenih ikona i sakralnih predmeta iz Beograda u manastir Hilandar.

U Ugovoru nije navedeno na osnovu kojih parametara se došlo do procenjenih vrednosti pozajmljenih srednjovekovnih ikona i crkvenih stvari. Procenu vrednosti ikona i crkvenih stvari je izvršio Eforat za antikvitete Halkidikija i Svete Gore, koji je, na osnovu važećih propisa u Republici Grčkoj, mesno nadležan u postupcima zaštite kulturnog nasleđa manastira Hilandara i ostalih svetogorskih manastira.

Muzej Srpske Pravoslavne Crkve se 7. maja 2026. godine obratio Ministarstvu kulture Republike Srbije sa molbom²⁵⁾ za izdavanje državnih garancija u skladu sa Zakonom o o muzejskoj delatnosti²⁶⁾ i Zakonom o kulturnom nasleđu.²⁷⁾ Odredbom iz stava 1 člana 72 ZOMD propisano je da Republika Srbija može dati garanciju za muzejske predmete inostranih izložbi koje se privremeno priređuju na teritoriji Republike Srbije koje imaju posebnu kulturnu i umetničku vrednost i za čiju realizaciju se uslovljava davanje garancije. Odredbom iz stava 2 istog člana propisano je da se garancija daje i kada bi zbog visoko deklarisanе materijalne vrednosti muzejskih predmeta troškovi osiguranja bili izuzetno visoki, a prihvata se garancija umesto osiguranja. Odredbom iz stava 3 propisano je da Vlada određuje za koje će se izložbe dati garancija, a odredbom iz stava 4 propisano je da se garancija izdaje za period od preuzimanja, tokom izlaganja do povraćaja. Odredbom iz stava 5 propisano je da se garancija može dati pod uslovom da je muzej obezbedio

25) Muzej Srpske Pravoslavne Crkve K. Del. br. 14132 od 7. maja 2026. godine.

26) Zakon o muzejskoj delatnosti – ZOMD, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 35/2021 i 96/2021.

27) Zakon o kulturnom nasleđu – ZOKN, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 129/2021.

dodatne mere obezbeđenja i primenu tehničkih mera zaštite izložbe dok je odredbom iz stava 6 propisano da Ministarstvo utvrđuje ispunjenost uslova muzeja za izdavanje garancije Republike Srbije.

Odredbom iz stava 1 člana 107 stav 2 ZOKN propisano je da je dozvoljen uvoz i unošenje pokretnog kulturnog dobra stranog porekla u skladu sa međunarodnim konvencijama i zakonodavstvom zemlje izvoznika. Odredbom iz stava 2 istog člana propisano je da pokretna kulturna dobra u vlasništvu strane države, ustanove, pravnog ili fizičkog lica, koje na osnovu zaključenog ugovora pozajmi ili preuzme ustanova zaštite ili ustanova kulture u Republici Srbije, radi izlaganja ili stručne i naučne obrade za koje je Vlada izdala garanciju kojom se ovi predmeti izuzimaju od zaplene, izvršenja i povraćaja, ne mogu biti predmet zahteva trećih lica u postupcima izvršenja i obezbeđenja, kao i zaplene i povraćaja prema posebnim propisima dok se nalaze u Republici Srbiji na osnovu tog zaključenog ugovora.

Ministarstvo kulture je, radi utvrđivanja ispunjenosti uslova koji su propisani odredbom iz člana 72 stav 6 ZOMD za izdavanje garancija Republike Srbije, donelo rešenje kojim je formirana Komisija za utvrđivanje ispunjenosti uslova za davanje garancije za pozajmljene predmete iz manastira Hilandara radi postavljanja na navedenog izložbi.²⁸⁾ Komisiji je stavljeno u dužnost da utvrdi da li su ispunjeni organizacioni, stručni, tehnički i drugi uslovi i dodatne mere obezbeđenja za zaštitu eksponata u skladu sa zakonskim i drugim propisima.²⁹⁾

Komisija je Ministarstvu kulture blagovremeno dostavila izveštaj.³⁰⁾ Komisija je u izveštaju, posle neposredno izvršenog uvida u stanje objekta i izložbenog prostora Galerije Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu, konstatovala da su ispunjeni uslovi za izdavanje garancije Republike Srbije u skladu sa članom 72 stav 6 ZOMD.

Ministarstvo kulture je svojim aktom od 8. maja 2026. godine, a imajući u vidu da navedena izložba ima izuzetan značaj za kulturu Republike Srbije, kao i da veliki broj građana nije u mogućnosti da poseti manastir Hilandar, predložilo Vladi Republike Srbije da, u skladu sa važećim zakonskim propisima, izda garanciju za ikone i druge crkvene stvari iz manastira Hilandara, što je Vlada Republike Srbije i učinila.

Napred navedenim postupanjem u Beogradu je, povodom ovog velikog duhovnog, kulturnog, crkvenog i državnog jubileja, održana izložba, a pozajmljene ikone i druge crkvene stvari su, po završetku izložbe, bezbedno vraćene u manastir Hilandar. Na ovom primeru sagledava se ne samo važnost nego i potreba adekvatnog osiguranja crkvenih bogoslužbenih stvari.

28) Ministarstvo kulture, Rešenje br. 002257675-2026-11800-001-011-632-009 od 30. aprila 2026. godine.

29) ZOMD, Opšte mere tehničke zaštite pokretnih kulturnih dobara br. 911/1 Narodnog muzeja Srbije od 23. decembra 2019. godine, Zakon o staroj i retkoj bibliotečkoj građi, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 52/2011 i Pravilnik o merama tehničke zaštite stare i retke bibliotečke građe, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 22/2013.

30) Ministarstvo kulture, Izveštaj br. 002257675-2026-11800-001-011-632-009 od 5. maja 2026. godine.

Zaključak

Osiguranje pokretnih i nepokretnih stvari u svojini Srpske Pravoslavne Crkve ima širu funkciju od klasičnog imovinskog osiguranja. Cilj u ovom slučaju nije samo otklanjanje ekonomskih posledica štete već i obezbeđivanje uslova za očuvanje kulturnog, duhovnog i nacionalnog nasleđa. Upravo zbog toga, prilikom zaključenja i izvršenja ugovora o osiguranju neophodno je uvažiti specifičnosti svakog pojedinačnog dobra, njegov pravni status, a posebno kulturnoistorijski značaj i propisane mere zaštite, kako bi osiguranje moglo da ispuni svoju kompenzaciju, preventivnu i društvenu funkciju.

Predmet osiguranja mogu biti sve pokretne i nepokretne stvari u svojini Srpske Pravoslavne Crkve. Iako se navedena dobra u pravnom smislu mogu posmatrati kao predmet imovinskog osiguranja, njihova priroda nije jednoobrazna. Dok se ekonomska vrednost savremenih objekata i opreme može relativno lako utvrditi, kod kulturnih dobara i sakralnih predmeta procena vrednosti predstavlja izuzetno složen postupak koji zahteva učešće ovlašćenih procenitelja, istoričara umetnosti, konzervatora i drugih stručnjaka.

Posebnu pažnju zaslužuje pitanje utvrđivanja osigurane vrednosti sakralnih dobara. Načelo pune naknade štete podrazumeva da se naknada isplaćuje do visine stvarno nastale štete, ali je kod kulturnih dobara takvo pravilo teško dosledno primeniti. Srednjovekovne freske, originalne ikone, rukopisne knjige ili drugi stari crkveni predmeti nemaju realnu tržišnu cenu, jer ne postoji zakonito tržište na kome bi se njihova vrednost mogla formirati. U tim slučajevima osiguranje ne može predstavljati sredstvo zamene uništenog dobra, već pre svega finansijski mehanizam koji omogućava konzervaciju, restauraciju, rekonstrukciju oštećenih delova i preduzimanje svih zakonom propisanih mera radi očuvanja kulturnog dobra.

Osnovno pravilo imovinskog osiguranja jeste da naknada štete ne sme preći vrednost oštećene stvari. Međutim, upravo kod kulturnih dobara ovaj princip nailazi na svoje granice. Srednjovekovna freska, originalna ikona ili rukopis Miroslavljevog Jevanđelja ne mogu se zameniti novim stvarima iste vrednosti, jer njihova jedinstvenost isključuje mogućnost uspostavljanja pređašnjeg stanja u klasičnom obligacionopravnom smislu. Čak i kada je tehnički moguće izvesti rekonstrukciju ili restauraciju, obnovljeni predmet nikada ne može u potpunosti zameniti originalno kulturno dobro. Uporednopravna praksa ukazuje da pojedine evropske države ovaj problem rešavaju kombinovanjem privatnog osiguranja i javnopravnih mehanizama zaštite. Tako se, pored klasičnih polisa osiguranja, uspostavljaju državni fondovi za hitnu obnovu kulturnih dobara, sistemi državnih garancija za predmete od izuzetne vrednosti i posebni programi finansiranja konzervatorskih radova. Na taj način obezbeđuje se da očuvanje kulturnog nasleđa ne zavisi isključivo od tržišnih mehanizama, već da predstavlja zajedničku obavezu države, vlasnika kulturnog dobra i osiguravajućih društava. Upravo zbog toga opravdano je razmatrati mogućnost uvođenja posebnog pravnog režima osiguranja kulturnih dobara sakralnog karaktera, koji bi u većoj meri uvažavao njihovu neprocenjivu vrednost i specifične rizike kojima su izložena.

Izvori:

Ustav Srpske Pravoslavne Crkve, *Glasnik*, br. 7-8/1947.

Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SFRJ*, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 - Odluka USJ, 57/1989, *Službeni list SRJ*, br. 31/1993 i *Službeni glasnik RS*, br. 18/2020.

Zakon o osiguranju, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 139/2014 i 44/2021.

Zakon o muzejskoj delatnosti, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 35/2021 i 96/2021.

Zakon o kulturnom nasleđu, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 129/2021.

Zakon o staroj i retkoj bibliotečkoj građi, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 52/2011.

Pravilnik o merama tehničke zaštite stare i retke bibliotečke građe, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 22/2013.

Opšte mere tehničke zaštite pokretnih kulturnih dobara br. 911/1 Narodnog muzeja Srbije od 23. decembra 2019. godine,

Sveti Arhijerejski Sinod Srpske Pravoslavne Crkve, Sin. br. 714 od 23. jula 2025. godine.

Loan agreement for the exhibition „Saint Sava“ Gallery of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, Serbia, May 14th, 2026 – July 19th, 2026. Agreement is made on May 6, 2026.

Muzej Srpske Pravoslavne Crkve K. Del. br. 14132 od 7. maja 2026. godine.

Ministarstvo kulture, Rešenje br. 002257675-2026-11800-001-011-632-009 od 30. aprila 2026. godine.

Ministarstvo kulture, Izveštaj br. 002257675-2026-11800-001-011-632-009 od 5. maja 2026. godine.

INSURANCE OF MOVABLE AND IMMOVABLE PROPERTY OWNED BY THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH

Abstract

This paper examines the ecclesiastical legal framework governing the insurance of property owned by the Serbian Orthodox Church, with particular emphasis on the specific characteristics of insuring sacred property and cultural heritage assets. The aim of the paper is, on the basis of the canon law of the Serbian Orthodox Church and the positive law of the Republic of Serbia, to highlight the importance of insuring movable and immovable property owned by the Serbian Orthodox Church and to identify certain practical issues with a view to proposing appropriate solutions that could contribute to a higher level of legal and economic protection of ecclesiastical property.

Particular attention will be devoted to the insurance of movable and immovable ecclesiastical assets whose spiritual, historical, and cultural significance extends beyond the scope of conventional property valuation.

Key words: *Serbian Orthodox Church, movable property, immovable property, cultural property, insurance*